

8 juni 1691
11 sivan van het Hebreeuwse jaar 5451
Richmond, Surrey

Laat ik opnieuw beginnen. Nu misschien om de waarheid te vertellen. Want met het bijtende gekras van inkt op papier, waarop de waarheid het hoofd zou moeten heffen om onbevreesd te spreken, heb ik lange tijd gelogen.

Ik heb geen verweer voor wat ik heb gedaan. Maar al heb ik in mijn hart geen berouw, mijn daden willen nu hun bekentenis toevertrouwen aan het papier. Dat tribuut ben ik althans nog verschuldigd aan de man die ik eens heb verraden.

In dit verstilde huis verzetten ganzenveer en inkt zich niet tegen de druk van mijn hand en deinst papier nergens voor terug. Laten deze bladzijden dus ten langen leste de waarheid bevatten, zelfs als geen mens ze leest.

Deel 1

2 november 2000

Londen

Ze zat achter haar bureau.

Het was een mooie middag, maar de koude zon achter het raam van haar werkkamer benauwde haar. Vroeger zou ze misschien naar buiten zijn gegaan, om tegen beter weten in te hopen op wat warmte.

Hopen tegen beter weten in: een opiaat waar ze allang niet meer in geloofde.

Langzaam liet ze haar blik langs de boeken gaan die op haar bureau stonden. Een stoffige tweetalige uitgave van Usques *Consolação* lag open. Ze streek met een vinger over het papier en deed het boek voorzichtig dicht.

Half twee, en de Amerikaan had niet eens gebeld. Een gebrek aan professionaliteit, onvergeeflijk bij een vondst van dit formaat. Maar Darcy had gezegd dat de Amerikaan zijn slimste promovendus was, en Darcy was misschien wel als enige van haar collega's te vertrouwen.

'Levy kan je wel met de documenten helpen,' had Darcy haar tijdens het telefoongesprek verteld. 'Je mag hem wel een tijdje lenen, hoor. Hij is heerlijk ambitieus, zoals Amerikanen dat kunnen zijn. Heeft het idee dat je met geschiedenis de wereld kunt veranderen. Maar zelfs jij moet hem wel drie dagen om je heen kunnen hebben.'

Nu ze eraan teruggedacht moest Helen er bijna om grinniken. *Zelfs jij*. Goed van je, Darcy. Kennelijk was Helen in zijn ogen iemand die stevig genoeg in haar schoenen stond om zo'n opmerking aan te kunnen.

Natuurlijk waren drie dagen in de verste verte niet lang genoeg om tot een weloverwogen oordeel te komen. Maar het was in elk geval iets, zelfs

veel meer tijd dan waar Helen recht op had. Het was dat de Eastons totaal niet wisten hoe dit soort dingen normaal gesproken werden aangepakt, anders hadden ze haar recht in haar gezicht uitgelachen toen ze verklaarde dat ze de documenten nader moest onderzoeken. Meer had ze niet durven vragen, daar aan de donkere houten tafel, met Ian en Bridgette Easton tegenover zich. De zon scheen door het tracerwerk van de hoge vensters, schaduwlijnen en flonkerend licht vielen schuin op de gemanicuurde handen van het stel... en Helens gedachten tolden in haar hoofd rond door datgene waarvan ze net een glimp had opgevangen.

Het kwam natuurlijk wel vaker voor dat er een consultatievraag zoals die van gisteren binnenkwam. Soms vonden mensen oude papieren op zolder of in een afgedankte hutkoffer, en als het niet bij hen opkwam om een taxateur te bellen, namen ze vaak contact op met de geschiedenisfaculteit. Maar degene die gisteren gebeld had, had specifiek naar Helen Watt gevraagd. Ian Easton: het was een naam die Helen niets zei, al beweerde hij dat hij vroeger college van haar had gehad.

‘Want ziet u, mijn vrouw heeft namelijk een huis geërfd.’ Easton klonk tijdens het telefoontje heel verontschuldigend. Helen kon zich hem niet meer voor de geest halen, maar hij wist nog wel wie zij was. ‘Het huis was van een tante van haar en stamt uit het eind van de zeventiende eeuw. We hebben altijd al het plan gehad om het te verbouwen en er een galerie van te maken. Het is allemaal natuurlijk het idee van mijn vrouw, zij is degene die enig gevoel voor kunst heeft, ik totaal niet, en ze zag meteen voor zich hoe moderne kunst erg goed in die zeventiende-eeuwse vertrekken gepositioneerd kon worden. Maar jammer genoeg – Easton aarzelde en leek zijn woorden zorgvuldig te kiezen – ‘hebben we wat tegenslagen. Al twee jaar, om precies te zijn. Het valt toch al niet mee om toestemming te krijgen een huis te verbouwen dat op de monumentenlijst staat.’ Hij lachte ongemakkelijk en haastte zich vooral niemand te beschuldigen. ‘Niet dat ze bij de gemeente niet ter zake kundig zijn, hoor. En bij monumentenzorg doen ze ook maar hun best. Maar het ongelukkige toeval wil dat de tante in kwestie al tientallen jaren allerlei leden van historische genootschappen hier in de regio tegen zich in het harnas blijkt te hebben gejaagd. Nu we eindelijk alle benodigde vergunningen bij elkaar hebben, was er een elektricien die een ruimte onder de oude houten trap openmaakte om daar bedrading aan te leggen. Na een kwar-

tiertje legde die man zijn werk neer. Hij riep me erbij en zei dat hij een zootje papieren in het Arabisch had gevonden en dat er gekeken moest worden of zich geen imams of misschien zelfs terroristen – voor hem allemaal één pot nat – in het huis verborgen hielden. Hij ging in elk geval naar een andere klus tot ik de boel had nagekeken. Hij had kennelijk niet gezien dat de papieren die hij had aangetroffen meer dan driehonderd jaar oud waren. Ik keek even, en volgens mij zijn het Hebreeuwse geschriften, en er zit ook een tekst bij, volgens mij in het Spaans, die aan een rabbijn is gericht. Dus...’ Zijn stem bleef ongemakkelijk in de lucht hangen. ‘Dus,’ zei hij nog eens, ‘ik dacht: ik bel even.’

Met de telefoon tegen haar wang gedrukt had Helen de stilte laten voortduren. Ze keek naar het bestand op haar computerscherm. De cursor stond daar al een uur onafgebroken te knippen, halverwege een alinea waarmee ze zat te worstelen. Ze kon zich niet heugen dat ze ooit zo weinig zin in haar werk had gehad. Maar zo ging het de laatste tijd wel vaker met haar: dingen waar ze ooit warm voor had gelopen, lieten haar nu koud, en soms flitsten er flarden door haar hoofd, als vonken van een aambeeld, herinneringen die ineens opdoken en bleven hangen – het zachte dichtvallen van een schuurdeur in de bloedhete woestijn, geuren die ze tijdens een duizelingwekkend moment had opgesnoven. Het waren vonken die goddank ogenblikkelijk uitdoofden.

Ze legde een stapeltje boeken recht. ‘Misschien maandag,’ zei ze.

‘Het punt is...’ zei Ian Easton op iets hogere, nerveuzere toon. ‘Ik vroeg me af of u vandaag nog zou kunnen komen. Het heeft ons heel wat moeite gekost om deze elektricien te pakken te krijgen, en we willen liever niet dat hij eerst een andere klus aanneemt. En de papieren lijken zo broos dat het me geen goed idee leek om ze te verplaatsen.’

Eigenlijk had ze wel een paar uur over. Ze was de hele dag nauwelijks iets opgeschoten, en het artikel dat ze schreef had ze allang af moeten hebben, iets wat ze zich had voorgenomen te voltooien voordat ze met pensioen ging. Een inventarisatie van het weinige dat bekend was over de decimering van de Joodse gemeenschap in Londen tijdens de pestepidemie van 1665-1666. De buitenlandse rabbijn had Engeland meteen na het uitbreken van de pest in allerijl verlaten, rijke leden van de gemeenschap waren naar het platteland gevlucht, en daarna was er in de annalen van de stad weinig meer te vinden over de Londense Joden, tot er een paar

jaar later weer een nieuwe gemeenschap ontstond, onder leiding van een nieuwe rabbijn. Ze zou die klus graag een middagje achter zich laten.

Toch had ze gearzeld, en ze had Ian Easton naar nadere bijzonderheden over de geschiedenis van het huis gevraagd. Toen ze uiteindelijk met zijn verzoek instemde, was dat op een toon die bedoeld was om alle romantische fantasieën over de vondst van oude paperassen in zijn huis de kop in te drukken.

Dan dus maar een eindje rijden naar Richmond om wat papieren te bekijken. Ze had ertoe besloten met een vaag gevoel dat dit was wat ze in feite zou moeten doen: naar buiten gaan nu het zulk mooi weer was, nu ze er nog toe in staat was.

Toen ze achter het stuur was gaan zitten, trilden haar handen zo erg dat ze de rammelende sleutelbos met gebalde vuisten had moeten vastpakken om de juiste sleutel te kiezen. Bij de derde poging lukte het haar om die in het contact te steken. Vandaag had ze dus een slechte dag. Dat mocht ze niet vergeten.

Twintig minuten later parkeerde ze haar auto in Richmond en liep ze een half verzonken tegelpad op. Ze vertraagde haar pas toen het huis in zicht kwam. Ian Easton had weliswaar door de telefoon gezegd dat het een pand uit het eind van de zeventiende eeuw was, maar aanvankelijk had dat Helen sterk geleken, want in deze streek waren maar weinig oorspronkelijke huizen uit die tijd overgebleven, veelal beschermde monumenten die nauwgezet tot de allerlaatste verweerde steen waren gedocumenteerd.

Maar het leed geen twijfel dat dit huis inderdaad uit die periode stamde. Zoals het in het kille middaglicht oprees, was goed te zien dat het heel anders was dan de omringende huizen. Daarmee vergeleken leek het pand in elkaar gedoken, in zichzelf gekeerd. De geornamenteerde dakrand, de gebeeldhouwde steen in het midden van de gevel van afgeronde bakstenen, zelfs de kleine afgesleten stenen van het pad dat naar de zware voordeur liep – het waren stuk voor stuk kenmerkende elementen. Dit huis was duidelijk gemodelleerd naar de weinige overgebleven zeventiende-eeuwse herenhuizen in de streek, al was het niet zo royaal van omvang. Toch was het duidelijk een huis dat gebouwd was door iemand met een aanzienlijk vermogen en hoge maatschappelijke ambities. Ook was het duidelijk waarom dit huis de status en grandeur ontbeerde van som-

mige van zijn tijdgenoten. De grootsheid die het in de zeventiende eeuw moest hebben uitgestraald had duidelijk te lijden gehad onder het feit dat het was verwaarloosd, en nog erger: door wat willekeurige moderne aanpassingen – een misplaatste aanbouw links van de hoofdingang, die eerder victoriaans dan Engels barok te noemen was, een stukje verweerde aluminium dakgoot onder het leistenen dak, waarschijnlijk om een oud lek te repareren, telefoon- en elektriciteitsdraden die her en der om het huis liepen en het symmetrische lijnenspel van de hoge ramen verstoorden.

Ze liep naar de deur. Haar stok glibberde over de ongelijke stenen. Ze hijgde enigszins door de lichamelijke inspanning die ze niet meer gewend was, en ze hield haar pas in om op adem te komen. Een smal raam naast de deur weerspiegelde haar gebogen gestalte. Toen ze zich ernaartoe boog, gleed er een rimpeling overheen, als op het donkere oppervlak van een stroompje: een bleke professor op leeftijd in haar ouderwetse kledij, die een beetje scheef stond omdat ze op haar wandelstok leunde.

Voorzichtig legde ze een hand tegen de koele stenen muur bij het raam. Als een ordinaire insluiper bracht Helen Watt haar hoofd naar het venster. Door haar adem besloeg het glas, maar toen de condens verdween zag ze het schemerige atrium, eerst vaag maar even later wat scherper. Ze haalde diep adem. Houten cherubijnen verfraaiden de latei boven een binnendeur en waren ook te zien boven de vaag zichtbare haard in het woonvertrek. Diezelfde engeltjes kwamen voor in zo'n beetje de helft van alle zeventiende-eeuwse herenhuisen en paleizen die er nog in Surrey te vinden waren, al was de naam van de beeldhouwer die er zijn best op had gedaan in de loop der eeuwen verloren gegaan.

Ze rechtte haar rug en pakte de koude ijzeren deurklopper. Zowel het gladde zware ijzer als haar magere trillende hand was ongevoelig voor de zon die alles in een zee van licht zette: de deur, de marmeren drempel, de mouwen van haar wollen jas. De doffe slagen van de klopper deden de dikke deur trillen en stierven weg. En in de stilte – de onmiskenbare stilte van een oud huis – herkende ze heel even een oud gevoel: de onwerklijke pijn om zo dicht bij een stukje geschiedenis te zijn. Een gevoel alsof iets binnen in haar een eindeloze vrije val maakte, alsof ze in het gezelschap was van een liefde van lang geleden die ooit bekend was geweest met haar hele wezen maar haar nu niet langer wilde kennen.

Een lange blonde man met een verzorgd kapsel deed open. 'Professor

Watt. We stellen dit buitengewoon op prijs, werkelijk...' De nerveuze begroeting van Ian Easton galmde door de holle schemerige hal. Hij gebaarde dat ze verder moest komen, maar ze hoorde nauwelijks wat hij zei. Weelderig houtsnijwerk, een hoog plafond dat werd omlijst door een balkon op de tweede verdieping, in kratten verpakte kunst op de stenen vloer. Een verflucht.

Ian praatte fronsend tegen haar. 'Ik heb nog colleges bij u gevolgd, dat was eeuwen geleden, dat weet u natuurlijk niet meer.' Hij was in elk geval zo beleefd haar de noodzaak te besparen dat zelf te zeggen. Hij leidde haar naar het atrium en paste zich daarbij aan haar looptempo aan. 'Het spijt me dat we u lastig moesten vallen, want u zult wel genoeg andere zaken aan uw hoofd hebben.'

Ze bleef staan. Boven haar prijkte de brede latei, met de in hout uitgesneden engeltjes als bewakers.

Ian bleef ook staan, en na eerbiedig gezwegen te hebben ging hij verder met zijn verhaal. Toen hij de geschriften had gezien met de volgens hem Hebreeuwse teksten, dacht hij aan haar expertise op dat gebied. Dus als ze enig idee had wat hij met die papieren zou kunnen doen, zou hij haar daar buitengewoon erkentelijk voor zijn, want...

Vanonder een dun laagje stof keken de engeltjes glunderend en met kinderlijke wijsheid op hen neer.

Ian was aan het woord, maar het huis overstemde hem. Het huis sprak oorverdovend tegen haar. Helen bedacht dat het misschien heel belangrijk zou kunnen zijn in hoeverre ze met haar vroegere student overweg kon.

Ze dwong zichzelf aandacht te schenken aan de vlot maar verzorgd geklede man die zich tot haar richtte alsof hij nog steeds verlangde naar de goedkeuring van zijn docent.

'Het punt is,' zei hij, 'dat we ontzettend veel moeite hebben moeten doen om de benodigde vergunningen bij elkaar te krijgen. Als we de verbouwing nog langer moeten uitstellen...'

De plotselinge aandacht van Helen bracht Ian in verlegenheid. Hij liet de rest van zijn betoog voor wat het was en leidde haar naar de grote trap. Dat gaf haar de gelegenheid om zich te vergapen aan al het gepolijste hout, de zware trapleuningen en de geornamenteerde zijpanelen naast elke tree, en het uitzonderlijk gedetailleerde houtsnijwerk op de plek waar de

trap een bocht maakte en omhoogging naar de eerste verdieping – maar Ian leidde haar om de voet van de trap heen naar een wand met egale panelen die je vanaf de ingang niet kon zien.

Daar, op een kaarttafeltje naast het raam, lag één in gebarsten leer gebonden boek. Daarnaast lagen de twee vellen papier waar Ian het aan de telefoon met haar over had gehad: de eerste spullen die zijn elektricien tevoorschijn had gehaald nadat hij de documenten had ontdekt.

Ze nam even de tijd om naar de manuscripten te kijken, naar het dikke ruwe papier dat ze niet durfde aan te raken, en de twee contrasterende schriftsoorten waarmee het beschreven was, het Portugees dat van links naar rechts liep, onderbroken door losse Hebreeuwse frases de andere kant op.

Langzaam las ze en herlas ze wat er stond.

De stem van Ian, die vlak achter haar stond. ‘Daar,’ zei hij, en hij wees.

Ze keek op. In een schemerig hoekje aan de voet van de trap, niet beschreven door het oogverblindende licht van de ramen op de overloop, was een van de kleine panelen losgewrikt.

Helen negeerde Ians aarzelende aanbod om haar te helpen en liep naar de opening in de houten wand. Ze zakte langzaam door haar knieën, waarbij haar stok vervaarlijk trilde onder haar gewicht, en knielde als een boeteling voor het gat.

Zo bleef ze een hele tijd zitten, met haar handen op de koele vloer. Ze werd bevangen door een enorme zwaarte, alsof haar jaren plotseling fysiek op haar drukten, en ze keek een tijdlang rustig ademhalend naar de volgepropte planken. Uiteindelijk pakte ze met een bevende hand een van de losse vellen, al wist ze dat ze dat beter niet kon doen.

Heel even maar. Het papier bleef wonderwel op haar vlakke handen liggen zonder uit elkaar te vallen, als een vogel die had besloten om daar heel even neer te strijken.

‘U bent er al!’ schalde een stem. Een lange, slanke vrouw kwam op haar af; haar hakken tikten op de stenen vloer.

‘Mijn vrouw, Bridgette,’ zei Ian.

Helen kwam moeizaam overeind en drukte de gladde, beringde hand die Bridgette Easton haar toestak.

Ze liepen met haar naar een kamertje met een hoog plafond, vlak bij de tochtige hal. Ian verdween en kwam even later terug met een theepot. Ze

gingen tegenover haar zitten aan een zware houten tafel bij de drie door de zon beschenen ramen die het vertrek rijk was. Elk raam was manshoog, met oud ongelijkmatig glas dat de lage ommuurde tuin erachter in een bont impressionistisch landschap veranderde, iets wat Helen imponerend vond.

‘Natuurlijk willen we dit op de juiste manier aanpakken,’ begon Ian. Helen knikte langzaam.

‘Maar we hadden niet op dit oponthoud gerekend. Niet na alles wat we al hebben moeten doorstaan.’

Er viel een korte, ongemakkelijke stilte, waardoor Helen de kans kreeg de Eastons beter te bekijken. Ian en Bridgette. Twee blonde koppen, het steile haar van de vrouw gekamd en tot op haar schouders vallend, dat van haar echtgenoot dunnend en zacht. Ian en Bridgette Easton: verzorgd en stijlvol gekleed, dertigers, dunne lijntjes rond hun nog jeugdige mond en ogen. Ze knipperden met hun ogen tegen de geuren van verf en zaagsel, met hun rug naar de deuropening waarachter de donkere, met houtsnijwerk versierde trap nog net zichtbaar was.

‘Wanneer denkt u de genutza te kunnen weghalen?’ vroeg Bridgette dwingend.

‘Geniza,’ zei Helen. ‘Ik heb Ian al over de telefoon uitgelegd dat we nog niet weten of daar sprake van is. We weten alleen dat er documenten bij zijn die in het Hebreeuws zijn geschreven. En’ – ze haalde diep adem en probeerde te doen alsof het haar niets kon schelen – ‘een correspondentiewisseling tussen rabbijnen uit de zeventiende eeuw.’

Bridgette lachte koket. ‘Het is zeker waar dat er in dit huis Joden hebben gewoond. Dat zei mijn tante altijd, en dat wordt bevestigd door de gegevens die bewaard zijn gebleven. Maar rabbijnen?’

Bridgette had het lange, soepele lichaam van een danseres, en ze had, zag Helen, de neiging om zichzelf in haar stoel te positioneren in plaats van erop te gaan zitten.

‘Het is nog niet bekend,’ zei Helen uiterst langzaam, ‘of hier rabbijnen gewoond hebben. De documenten kunnen ook van een andere locatie afkomstig zijn. Wat betreft de vraag of we ze ergens anders naartoe kunnen brengen, zodat jullie verder kunnen met de verbouwing, dat hangt af van de staat waarin ze verkeren. Dat zal eerst onderzocht moeten worden voordat ze kunnen worden verplaatst.’

Bridgette schudde gespannen haar hoofd; dit was onacceptabel. ‘De Richmond Preservation Council is niet vergeten, moet u weten, dat mijn tante destijds niet op hun aanbod is ingegaan om haar huis op te nemen in de jaarlijkse wandelroute. We zitten al een jaar te wachten tot we kunnen gaan verbouwen, maar op alle mogelijke manieren heeft de commissie ons de voet dwars gezet. We hebben maandenlang vertraging opgelopen om de meest simpele vergunningen. En als we de boel nou nog ingrijpend wilden verbouwen...’ Bridgette maakte een wegwuivend gebaar. ‘Maar kennelijk zit het hun nog steeds dwars dat Orleans House in de jaren twintig tegen de vlakte is gegaan.’

‘Hun bezorgdheid is uiteraard zeer begrijpelijk,’ onderbrak Ian haar. ‘Wij hechten ook veel belang aan de lokale geschiedenis.’

Bridgette, in haar witte kreukloze blouse, met haar dunne groene sjaaltje om haar hals geknoopt, perste haar lippen op elkaar en boog zich naar voren om thee in te schenken. Dat klonk hard in het stille vertrek. ‘Mijn tante woonde hier in haar eentje, en ze heeft de boel zelfs nooit laten verven. Het is belachelijk veel werk om dit huis een beetje toonbaar te maken. Als we nog meer oponthoud krijgen, is dat...’ Bridgette had in haar thee zitten roeren, maar nu stopte ze even. Ze hield haar frêle pols met de dunne flessengroene armbanden gebogen. Het lepeltje hing in de lucht, alsof ze naar de juiste woorden zocht om Helen te waarschuwen verder geen pogingen te ondernemen haar een strobreed in de weg te leggen.

‘... buitengewoon betreuenswaardig,’ vulde Ian haar aan.

Verstoord wierp Bridgette haar echtgenoot een veelbetekenende blik toe.

Nu kon Helen zich Ian Easton weer voor de geest halen: een jongensachtige student die zich met zijn slungelige lijf achter een colleegetafel probeerde te wurmen en daar totaal niet op zijn plaats was. Een van die aardige jongemannen uit een enigszins rijk gezin, geliefd en heel capabel op het rugbyveld, slim genoeg om door de middelbare school te rollen, maar niet slim genoeg voor de universiteit. Toch, herinnerde ze zich, had hij zich voor haar vak bijzonder ingespannen, ondanks zijn overduidelijke gebrek aan talent.

Op planken achter de Eastons lagen stapels boeken, de rug verbleekt – boeken die hun waarde zouden hebben behouden als ze op de juiste manier waren behandeld. Hier en daar lagen slordig opgestapelde tijd-

schriften over vormgeving, met op de omslag monochrome meubels en schreeuwerige abstracte kunst. Nogal wat plankruimte werd ingenomen door oude paperbacks, ongetwijfeld uit de tijd dat de tante nog leefde, boekjes die binnenkort weggedaan zouden worden, dacht Helen. In haar jeugd had ze van haar ouders en hun vrienden met de paplepel ingegoten gekregen hoe ze anderen in één oogopslag kon beoordelen, en ze moest toegeven dat ze daar soms de vruchten van plukte. Ze had Bridgettes familie – verlopen oud geld – al de maat genomen, mensen die Ian in alle opzichten een prima vent vonden, vermoedde Helen, behalve als ze een slok ophadden en het jammer vonden dat hij een onmiskenbare middle-classachtergrond had, al zeiden ze dat natuurlijk niet tegen hem. Het waren mensen die in theorie behoorlijk liberaal waren, maar in de praktijk hun bevoorrechte positie als maat stelden. En ze mochten dan wel een galerie willen beginnen, maar Bridgette leek Helen niet iemand die bereid was veel voor de kunst op te offeren. Misschien was het haar alleen maar te doen om de status van verfijnde kunstkenner, of mogelijk zelfs om het inkomen dat een galerie in een zeventiende-eeuws pand zou genereren. Maar het leek Helen onwaarschijnlijk dat het runnen van een goedlopende galerie enig kalmerend effect zou hebben op de onrust die ze bij Bridgette Easton bespeurde.

Kwam het door de verbazingwekkende hoogte van de ramen of gewoon doordat Helen moe was dat de twee als kinderen op haar overkwamen? Ian en Bridgette Easton, gezeten aan de smalle tafel in het pand, een erfenis waar ze zo lang op hadden moeten wachten. Totaal geen besef dat de echte schat in het huis mogelijk de papieren waren waar ze zo graag van verlost werden.

‘Laat me beginnen,’ zei Helen, ‘met een van de vele mogelijke verklaringen van wat jullie electricien achter dat paneel gevonden heeft.’ Bridgettes gezicht verstrakte. Dat gaf niets; wat haarkloverij kon in dit geval misschien goed uitpakken voor Helen. Ze begon bij het begin. Ze legde uit dat het Bijbelse derde gebod – jazeker, *gij zult de naam van de Heer niet misbruiken* – sinds de oudheid door de Joden dusdanig was geïnterpreteerd dat alle documenten waar de naam van God in voorkwam niet mochten worden weggegooid, maar begraven moesten worden zoals een mens (bij het woord ‘oudheid’ begonnen de Eastons glazig te kijken, maar daar was Helen wel aan gewend). Dat synagogen en religieuze ge-

meenschappen sinds de *oudheid* die documenten, de zogeheten geniza's, opsloegen tot ze konden worden begraven. Dat die verzamelingen niet alleen bestonden uit beduimelde gebedenboeken en preken, maar soms ook uit niet-religieuze teksten: brieven, grootboeken... Elk willekeurig document kon voor bewaring in aanmerking komen, gezien de Joodse traditie om alle correspondentie te beginnen met de woorden 'Met Gods hulp'.

'De thee,' zei Bridgette. 'Is die te heet?'

Zonder een hand van haar schoot te halen schonk Helen haar een zinnig lachje. 'Nog even,' zei ze. Alsof het door de temperatuur van de thee kwam dat ze het verfijnde kopje nog niet naar haar lippen had gebracht, in plaats van de stellige verwachting dat ze zichzelf zou verraden als de Eastons zagen hoe ze trilde en thee zou morsen... en daaruit niet alleen zouden opmaken dat Helen een zwakke gezondheid had, maar ook dat haar hart tekeering zoals het in jaren niet had gedaan.

Met een minieme stemverheffing om gezag af te dwingen ging ze verder, en Bridgette leek zich er gelaten bij neer te leggen. Hadden de Eastons ooit van de Cairo-geniza gehoord, die inzicht bood in het dagelijkse leven van de Joden van meer dan duizend jaar geleden, en waarvan de documenten nog steeds door schaamteloos arrogante wetenschappers werden onderzocht, hoewel de geniza al in 1896 was geopend? (De Eastons schudden hun hoofd, als twee timide scholieren die een uitbrander kregen.) Ze ging snel door, zich ervan bewust dat ze de aandacht had en nu niet mocht aarzelen. Ze benadrukte het gegeven dat de Eastons ontzettend veel geluk hadden gehad doordat deze documenten, of het nu een geniza of een andere verzameling betrof, juist midden in het huis bewaard waren gebleven en niet in de kelder, waar de luchtvochtigheidsgraad fluctueerde, of op zolder, waar het veel te warm was. Ze vertelde over de lange houdbaarheid van vlaspapier, in tegenstelling tot modern papier, dat was gemaakt van houtpulp en het desastreus zure lignine.

De Eastons wisselden subtiele blikken terwijl ze haar opnamen: de academica met het grijze haar en de blauwe ogen, die ze – misschien een slecht plan? – hadden opgeduikeld en die nu een compleet college gaf over het conserveren van documenten en daarbij onwaarschijnlijk stil tegenover hen zat, met haar handen op haar schoot, zonder van haar thee te drinken.